

การสร้างสรรค์ธรรมาธิปไตยในโรงเรียนเพื่อแก้ปัญหาสังคม
กรณีศึกษาโรงเรียนมารดาครูณีรักษ์ อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา

**DHAMMADHIPATEYYA (The Supremacy of Righteousness) Creative Thinking in Schools to
Solve Social Problems: A Cast Study in Marndadaruneerak School, Nakhon Ratchasima**

ชูลีรัตน์ เจริญพร¹ และ สุภาพร วาปีโส²

Chuleerat Charoenporn¹ and Supaporn Vapeeso²

¹อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

ถนนพหลโยธิน ตำบลหลักหก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี 12000

²ผู้อำนวยการ โรงเรียนมารดาครูณีรักษ์ อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา 30320

¹Lecturer in Master of Arts Programs in Leadership Society, Business and Politics, College of Social Innovation, Rangsit University,

Phahonyothin Rd., Lak-hok, Patumthane, Thailand 12000

²Director of Mandadaruneeluk, Pakchong Nakhon Ratchasima, Thailand 30320

Email: Chuleerat.c@rsu.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่อง การสร้างสรรค์ธรรมาธิปไตยในโรงเรียนเพื่อแก้ปัญหาสังคม กรณีศึกษา โรงเรียนมารดาครูณีรักษ์ อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบ แนวทาง และกลไกการจัดการศึกษา โดยใช้แนวคิดธรรมาธิปไตยในโรงเรียนมารดาครูณีรักษ์ โดยศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการผ่านการดำเนินการแต่ละกิจกรรม ทั้งด้านการเรียนการสอน การพัฒนาผู้สอน พัฒนาหลักสูตร ควบคู่ไปกับการพัฒนาการมีส่วนร่วม และความเข้มแข็งของกลไกการจัดการเรียนรู้ของพื้นที่ ที่ประกอบด้วยกรรมการสถานศึกษาในแต่ละโรงเรียน คุณครูในโรงเรียน ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการ พบว่า การนำแนวคิดการพัฒนาวิถีธรรมาธิปไตยในโรงเรียน สร้างบรรยากาศการเรียนรู้และปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างครู นักเรียน และผู้บริหาร ระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน เช่น การเคารพซึ่งกันและกัน การยกย่องชมเชย การให้กำลังใจ หรือเสริมแรงบวกผ่านกระบวนการทำงาน เกิดการพัฒนาครู และบุคลากรเป็นแบบอย่าง ครูผู้สอนมีความภูมิใจที่นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น มีความรักสามัคคี ทำงานกันเป็นทีม ด้านผู้เรียนก็ให้ความร่วมมือและปฏิบัติตามข้อตกลงตามที่ตนเองเป็นผู้ร่วมคิดร่วมสร้างขึ้นมา มีความสุขในการเรียน มีพื้นที่ในการแสดงออกตามความคิด อัตราการขาดเรียนลดลง เกิดบรรยากาศการพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้พัฒนาซึ่งกันและกันภายใน และได้ข้อเสนอแนวทางการพัฒนาหลักสูตรการสอนวิชาความเป็นพลเมือง เพื่อสร้างการตระหนักรู้ในความเป็นพลเมือง จิตอาสา การมีส่วนร่วมในการเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคม

อย่างไรก็ดี การดำเนินการโดยใช้แนวทางในการพัฒนาครู หลักสูตร และท้องถิ่นเป็นแกนหลักในการดำเนินการพัฒนา ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และมีส่วนร่วมอย่างหลากหลาย น่าจะนำมาซึ่งสังคมธรรมาธิปไตยที่จะเกิดขึ้นในสังคมไทยอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: ธรรมาธิปไตย ความเป็นพลเมือง

Abstract

The study of the action research on DHAMMADHIPATEYYA (The Supremacy of Righteousness) creative thinking were developed to form guidelines for educational management and mechanisms of educational management with cooperation between the school, the educational institution committee, parents, and the community for secondary education level students in the target school. This was done through the execution of each activity in aspects of learning and teaching, educator development, curriculum development, along with the development of participation and the strength of the area's educational management mechanisms; composed of the educational institution committees of each school, schools' teachers, and related communities.

The results of action research discovered that the use of DHAMMADHIPATEYYA (The Supremacy of Righteousness) development concepts in the school created a learning atmosphere and correspondence between teachers, students, and administrators, between parents and the community such as respect for one another, praise, moral support, or positive promotion through work processes, which developed teachers and personnel as role models. Teachers became proud of positive behavioral changes in students where the students show love, unity, and teamwork. Students cooperated and conducted according to agreements that they themselves thought up with joy in learning, areas for expression of students' thoughts, reduced absence rates, the creation of a talking atmosphere with an exchange of learning and development within the school, and the proposal of guidelines for the curriculum development of a citizenship subject in order to create awareness in being citizens, volunteers, and participating as responsible citizens of society.

Regardless, the execution of the guidelines for the development of teachers, curriculums, and the community is a core part of development that must progress continuously and varied participation, which should create a DHAMMADHIPATEYYA (The Supremacy of Righteousness) society that will truly happen in the Thai society.

Keywords: DHAMMADHIPATEYYA (The Supremacy of Righteousness), Citizenship

1. บทนำ

มิติความสำคัญของการศึกษาถูกมองอย่างสำคัญว่า เป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งร่วมส่งผลกระทบต่อ

เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ซึ่งเมื่อพิจารณาสถานะของการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมของประเทศไทยในปัจจุบันที่อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำกว่า

ประเทศอื่นที่มีประชากรและทรัพยากรในระดับใกล้เคียงกัน รวมถึงอันดับของไทยในดัชนีหลายด้านที่ยังตกต่ำอย่างต่อเนื่องในรอบ 5-10 ปีที่ผ่านมา ข้อมูลดังกล่าวน่าจะสะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมได้น้อยกว่าประเทศอื่น ๆ และหรืออาจสะท้อนว่า ประเทศไทยยังจัดการศึกษาหรือกระบวนการเรียนรู้ มีปัญหาด้านคุณภาพ และรวมถึงความสำคัญต่อส่วนรวม (วิทยากร เชียงกูล, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์)

ในขณะที่เดียวกันกับกระแสโลกาภิวัตน์ และสังคมวัตถุนิยม ที่กำลังคุกคามเยาวชนไทย ทำให้ประเทศไทยตกอยู่ในภาวะความเสื่อมโทรมด้านคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) ได้ให้ความสำคัญกับการสนับสนุนรูปแบบการบริหารสถานศึกษาที่ส่งเสริมด้านคุณธรรม โดยกำหนดแนวทางต้องส่งเสริม พัฒนาคณะให้มีศักยภาพ คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ ใฝ่เรียนรู้ มีคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม จริยธรรมที่เหมาะสมกับสถานศึกษา เป็นการสร้างกระบวนการคิดให้เกิดกับนักเรียน พัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ใช้สติคิดพิจารณาไตร่ตรอง ใช้ปัญญาประกอบการพิจารณาตัดสินใจปฏิบัติตน รู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น ควบคู่กับการเสริมสร้างและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญา บนพื้นฐานของความจริง ความถูกต้อง ดีงาม และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหา ลดลงได้ สอดรับกับความสำคัญของการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่ถูกให้ความสำคัญบนพื้นฐานของการเรียนรู้ 4 เสาหลัก ได้แก่ การเรียนเพื่อที่จะใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น (learning to live together) การเรียนเพื่อที่จะให้รู้ (learning to know) การเรียนเพื่อให้สามารถกระทำได้ (learning to do) และการเรียน

เพื่อที่จะเป็น (learning to be) ซึ่งเป็นหัวใจหลักแห่งการพัฒนาบุคคลและชุมชน และที่สำคัญอย่างมากคือ “การเรียนรู้เพื่อที่จะใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น” ซึ่งเป็นความปรารถนาของบุคคลที่จะเรียนรู้ผู้อื่นจากภูมิหลังวัฒนธรรม ประเพณี และค่านิยม โดยสิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดความเข้าใจและความสมัครสมานสามัคคีระหว่างกัน ดังนั้น ทิศทาง และเป้าหมายการพัฒนาการศึกษา จึงมีบทบาทสำคัญที่จะรับมือกับวิกฤติการณ์สังคม รวมทั้งพัฒนาพลเมืองของประเทศ

การจัดหลักสูตรและสาระการเรียนรู้

เมื่อศึกษาลักษณะการจัดการศึกษาในประเทศอื่น ๆ แล้วพบได้ว่า ส่วนใหญ่รัฐบาลกลางหรือกระทรวงศึกษาของประเทศนั้น ๆ จะเป็นผู้กำหนดหลักสูตรแกนกลาง โดยเป้าหมายการศึกษาโดยรวมจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา) ราว 12 ปีคล้ายๆ กัน และให้ท้องถิ่นทำหลักสูตรเพิ่มเติมหรือมีอิสระในการพัฒนาหลักสูตรแบบผสมผสานจัดการเรียนการสอนตามที่ท้องถิ่นเห็นว่าเหมาะสมหลายประเทศ เช่น ฟินแลนด์และนิวซีแลนด์ มีการกระจายอำนาจในการจัดทำหลักสูตร และจัดการเรียนการสอนไปที่ท้องถิ่นและสถานศึกษามาก ไม่เน้นการศึกษาขั้นปฐมวัย เพราะมีแนวคิดต้องการให้เด็กเรียนรู้จากครอบครัวและชุมชน เน้นการเรียนการสอนผ่านการเล่นด้วยกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อพัฒนาทักษะด้านต่างๆ ซึ่งประเทศส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาปฐมวัยแบบเตรียมความพร้อม หรือการศึกษาขั้นพื้นฐานของทุกประเทศจะเรียนภาษาคณิตศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปะและการกีฬาคล้ายๆ กัน ประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมเน้นให้เด็กประถมศึกษาได้เรียนทางภาษาและคณิตศาสตร์มากกว่าวิชาอื่น ๆ เพราะถือว่าเป็นความรู้ขั้นพื้นฐานที่สำคัญจะไปใช้ประโยชน์ไปเรียนต่อ

ด้านการศึกษาระดับอุดมศึกษา ส่วนใหญ่ จะมีการแบ่งแยกสายวิชาการ และสายอาชีพชัดเจน การเรียนในสายอาชีพจะจัดการสอนโดยสถาบัน โปลิตีเทคนิคหรือวิทยาลัยเฉพาะทาง เพื่อเตรียมคนออกไปทำงาน ประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมจะมีสัดส่วนนักศึกษาที่เลือกเรียนด้านสายอาชีพหรือสายปฏิบัติการ สูงกว่าสายวิชาการ ในสหรัฐฯ อังกฤษ และฟินแลนด์ ฯลฯ มีการพัฒนาความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับภาคธุรกิจเอกชนอย่างใกล้ชิดเพิ่มขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และฝึกทักษะที่จะใช้ได้ในโลกจริง ทางภาคธุรกิจเอกชนก็ต้องการจะได้แรงงานที่มีคุณภาพเพื่อพัฒนาผลผลิตที่ได้ไปแข่งขันกับประเทศอื่นได้ ประเทศเกาหลีใต้ จีน และเวียดนาม ซึ่งมีเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจสูงพยายามจะเน้นการจัดการศึกษาวิจัยและพัฒนาด้านเทคโนโลยี รวมทั้งการเรียนภาษาต่างประเทศเพิ่มขึ้น

ที่น่าสนใจอีกด้านก็คือ ประเทศที่มาจากรัฐสังคมนิยม เช่น จีน เวียดนาม และประเทศแบบรัฐสวัสดิการ เช่น ฟินแลนด์ นิวซีแลนด์ จะเน้นด้านสาระการเรียนรู้การเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ มากกว่าประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจการเมืองแบบเสรีนิยม ซึ่งมักเน้นความสามารถในการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจโลกมากกว่า จะเห็นได้ชัดเจนว่า เป้าหมายและทิศทางการจัดการศึกษาจึงต้องสอดคล้องสัมพันธ์ไปอย่างแยกไม่ออกกับทิศทางการพัฒนาประเทศ หรือเป้าหมายสังคมไทยอย่างเป็นอุดมคติ

สำหรับประเทศไทย สถาบันการศึกษาซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา นั้นท่ามกลางสถานการณ์ปัญหาของความเป็นพลเมืองของ ไทยที่อ่อนแอ รุกเร้าไปด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ที่เห็น ได้ถึงปัญหาสังคมที่รุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ การจัดการ

ศึกษาเพื่อเน้นความรู้ด้านวิชาการเป็นหลักต้องควบคู่ไปกับการพัฒนานักเรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม

ในงานศึกษาเชิงปฏิบัติการนี้ จึงนำแนวคิดธรรมาธิปไตยเข้ามาร่วมพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อสร้างสรรค์สังคมธรรมาธิปไตยที่มีความหมายว่าเป็นสังคมที่ตัดสินใจด้วยปัญญาและเป็นธรรมก่อให้เกิดสันติภาพในสังคม โดยหลักธรรมที่ควรนำมาใช้ได้แก่ ความดีงาม ความถูกต้อง ความจริง และความเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (สมหวัง พิริยานุวัณณ์, 2553) กล่าวว่าคนที่ถือธรรมเป็นใหญ่หรือเป็นธรรมาธิปไตยนั้นทำอะไรก็มุ่งจะให้ถึงธรรมและเป็นไปตามธรรม มุ่งให้ได้ความจริง มุ่งให้เกิดความถูกต้องดีงามจนข้ามพ้นความยึดถือตัวตนไปได้ จะเป็นคนที่พูดด้วยง่าย รับฟังข้อมูลและเหตุผล ไม่ถือมั่นในทิฐิ โดยมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ 1) เป็นคนมีหลักการ ไม่เลื้อนลอยไปตามกระแส ถือเอาความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ความเป็นไปตามเหตุผล และกฎเกณฑ์เป็นเกณฑ์ตัดสินใจ 2) ใช้ปัญญาและพัฒนาปัญญาอยู่เสมอ เพื่อให้รู้เท่าทันข้อมูล เข้าใจความเป็นไปตามความเป็นจริง ความถูกต้องดีงาม และเหตุผลในเรื่องนั้น ๆ เพื่อให้สามารถรักษาหลักการความจริง ความถูกต้องไว้ได้ 3) มีความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ สุจริตใจในการใช้ปัญญาพัฒนาตัดสินใจ ไม่เออเอียงไปด้วยอคติ 4) รักรักรักความจริง ความถูกต้องดีงาม

เงื่อนไขสำคัญของการจัดการศึกษาที่ประสบผล

นอกจากนั้นเมื่อศึกษาปัจจัยของการจัดการศึกษาที่จะนำไปสู่การประสบผล ทิศทางที่สำคัญคือเรื่องความรักการเรียนรู้ความตั้งใจเอาใจใส่ของนักเรียนและครู จะเป็นปัจจัยที่สำคัญหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ การที่รัฐบาล เช่น สหรัฐอเมริกา ไทย และอื่นๆ เน้นการแก้ปัญหาโดยเพิ่มงบประมาณเป็นด้านหลัก ไม่ใช่วิธีการที่จะเพิ่มคุณภาพการเรียนการสอนได้เสมอ

ไป (วิทยากร เชียงกูล, 2553) การปฏิรูปการศึกษาต้องปฏิรูปหลายด้านควบคู่กันไป ที่สำคัญที่สุดคือ การคัดเลือก ผลิต พัฒนา และการให้แรงจูงใจเพื่อให้ได้ครูและผู้บริหารที่มีคุณภาพ และมีแรงจูงใจสูง เป็นผู้ลงมือปฏิรูปการศึกษาให้ประสบความสำเร็จ

ดังนั้น เมื่อศึกษาในหลายกรณีตัวอย่างในภาพย่อย (วิทยากร เชียงกูล, 2553) โรงเรียนในสังกัดต่าง ๆ มีความคิดริเริ่มที่จะพยายามปฏิรูปการสอนและการเรียนรู้แนวใหม่ ให้นักเรียนมีความสุข เป็นคนเก่ง คนดี เพิ่มขึ้น เช่น โรงเรียนสายปัญญาได้เข้าร่วมงานวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้อุปกรณ์เพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา หรือ “TOPSTAR” กับสถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้อุปกรณ์ (สวร.) ได้เริ่มจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา โดยเน้นที่การปรับปรุงระบบการเรียนรู้อุปกรณ์เป็นระบบหลักก่อน โดยมีระบบสนับสนุนคือระบบพัฒนาบุคลากร ระบบบริหารจัดการ และระบบสารสนเทศ การใช้ระบบให้ครูมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์และวางระบบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้เรียนมีผลมากต่อการพัฒนาระบบการเรียนรู้อุปกรณ์มากขึ้น ทำให้คณะครูมีการพัฒนาคุณภาพและความเอาใจใส่ในการจัดการเรียนรู้อุปกรณ์และพัฒนาผู้เรียนในทางวิชาการมองเห็นภาพรวมของระบบการทำงานหลักๆ ที่เชื่อมโยงกันทั้งด้านการดูแลนักเรียน การจัดการกิจกรรมหรือกิจกรรมแนะแนวในโรงเรียนบุญวัฒนา จังหวัดนครราชสีมา การจัดการศึกษาในรูปแบบ Thinking School หรือโรงเรียนที่เน้นการพัฒนาทักษะการคิดให้กับเด็ก โรงเรียนอานวยศิลป์ ฯลฯ

แนวคิดที่เป็นรูปธรรมเหล่านี้ เกิดจากการปฏิรูปการศึกษาด้วยภาวะการนำของครูใหญ่ คณะครูผู้ปกครอง ชุมชน (วิทยากร เชียงกูล, 2553) ซึ่งถ้าผู้เกี่ยวข้องเข้าใจและตั้งใจที่จะปฏิรูปในส่วนที่ตนทำได้ อย่างจริงจัง กล้าคิดกล้าทำอะไรใหม่ ๆ มีความรู้ ความคิดความอ่าน พัฒนาการคัดเลือกและส่งเสริมให้

ได้บุคลากรที่มีภาวะผู้นำในการปฏิรูปการศึกษา มีอุดมการณ์ในการทำงานอย่างจริงจัง โดยยึดหลักความรู้ ความสามารถ ความมีไฟหรือมีแรงจูงใจในการทำงานสูงของบุคลากรเป็นด้านหลักก็จะสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นแต่จะต้องวิเคราะห์ประเมินผลทั้งจุดแข็งจุดอ่อนของตนเองและเป็นโรงเรียนที่รู้จักเรียนรู้อยู่เสมอ รวมทั้งการสร้างเครือข่ายการปฏิรูปการศึกษา ร่วมกับสถานศึกษาและชุมชนอื่นได้ต่อไป

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ดำเนินการเชิงปฏิบัติการใน โรงเรียน ระดับมัธยมศึกษา ด้วยแนวคิดธรรมชาติไปโดยนำจะสอดคล้องอย่างสำคัญกับแนวทางการจัดการศึกษาในระดับดังกล่าวที่เน้นการส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาคุณธรรม ความรู้ ความสามารถ ค้นพบความต้องการ ความสนใจและความถนัดทั้งในด้านวิชาการและวิชาชีพตามควรแก่วัยเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาและทักษะทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2559) ในขณะที่ผู้เรียนกำลังจะเติบโต และหรือเป็นกำลังพลเมืองที่สำคัญของสังคมไทย

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา โดยแนวคิดธรรมชาติไปโดยในโรงเรียนเพื่อแก้ปัญหาสังคมกรณีศึกษาโรงเรียนมารดาคุณธรรม อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา

2. เพื่อพัฒนาแนวทาง และกลไกการจัดการศึกษาโดยแนวคิดธรรมชาติไปโดยในโรงเรียนเพื่อแก้ปัญหาสังคม กรณีศึกษาโรงเรียนมารดาคุณธรรม อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการนี้เป็นโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการในโรงเรียนมารดาคุณธิร์กซ์ ที่จะใช้แนวคิดธรรมาธิปไตยเข้าไปปรับแนวทางการเรียนการสอนให้กับกลุ่มนักเรียนของโรงเรียนที่ส่วนใหญ่ประสบปัญหาครอบครัวและนำมาซึ่งแนวทางแก้ไขความประพฤติและการพัฒนาผลการเรียน รวมทั้งเงื่อนไขสำคัญที่ผู้อำนวยการของโรงเรียนให้ความร่วมมืออย่างเข้มแข็งในแนวทางเช่นนี้ จึงทำให้เกิดผลของการปฏิบัติการที่ชัดเจน

3.1 กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย

1. ครูผู้สอนเป็นครูที่สอนในโรงเรียนมารดาฯ รวมทั้งสิ้น 25 คน

2. นักเรียนที่เป็นตัวแทนห้องๆ ละ 5 คน ที่ได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างง่าย จำนวน 6 ห้อง รวมทั้งสิ้น 30 คน

3.2 ใช้การวิจัยและพัฒนา โดยเก็บข้อมูลในเชิงคุณภาพ ควบคู่กับการปฏิบัติการแต่ละกิจกรรม ควบคู่ไปกับการพัฒนาการมีส่วนร่วม และความเข้มแข็งของกลไกการจัดการเรียนรู้ของพื้นที่ โดยกลไกที่สำคัญที่ประกอบด้วยกรรมการสถานศึกษาในแต่ละโรงเรียน คุณครูในโรงเรียน ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

3.3 ขั้นตอนการดำเนินการ โดยการสนับสนุนแนวทางการใช้แนวคิดธรรมาธิปไตยในโรงเรียน ผ่านกิจกรรม

1. การสร้างแรงบันดาลใจ แนวคิด แนวทางการใช้แนวคิดธรรมาธิปไตยในโรงเรียน ผ่านกิจกรรมฝึกอบรม การมีส่วนร่วมโดยครู ผู้บริหาร โรงเรียน

2. พัฒนาบุคลากรในโรงเรียน โดยอบรม ฝึกภาคปฏิบัติการพัฒนาการเรียนการสอน

3. การสอดแทรกแนวคิดธรรมาธิปไตย การปรับแนวทางการเรียนการสอน การเรียนผ่านการใช้ปฏิบัติ แนวทางเชิงสร้างสรรค์ในโรงเรียน

4. กิจกรรมพัฒนาการมีส่วนร่วมโดยเครือข่ายกลไกพื้นที่

3.4 ศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สังเกต การมีส่วนร่วม และสังเคราะห์ข้อมูลเอกสาร

4. ผลการวิจัย

ส่วนนี้จะแบ่งผลการศึกษาดังต่อไปนี้

4.1 การทบทวนแนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แนวคิดเรื่องสังคมธรรมาธิปไตย

สถาบันการศึกษามีหน้าที่โดยตรงในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ทักษะกลางสถานการณ์ปัญหาของความเป็นพลเมืองของไทยอ่อนแอ แนวคิดหนึ่งที่สำคัญและน่าจะนำมาปรับใช้ภายในการกระบวนกรเรียนการสอนคือแนวคิดเรื่องธรรมาธิปไตยที่มีการให้ความหมายในหลักการว่าเป็นสังคมที่ตัดสินใจด้วยปัญญา ความดีงามความถูกต้อง ความจริงและเป็นธรรม ความเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมก่อให้เกิดสันติภาพในสังคมเพื่อร่วมสร้างสรรค์สังคมธรรมาธิปไตย โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (สมหวัง พินิตานุกุณฺโฑ, 2553) กล่าวว่า คนที่ถือธรรมเป็นใหญ่หรือเป็นธรรมาธิปไตยนั้น ทำอะไรก็มุ่งจะให้ถึงธรรมและเป็นไปตามธรรม มุ่งให้ได้ความจริง มุ่งให้เกิดความถูกต้องดีงามจนข้ามพ้นความยึดถือตัวตนไปได้ ให้ธรรมเป็นใหญ่เหนือแม่เกียรติและศักดิ์ศรีของคน และเพราะรักธรรม มุ่งให้เกิดความเป็นธรรมเป็นคนที่ดีด้วยง่าย ง่ายรับฟังข้อมูลและเหตุผล ไม่ถือมั่นในทิฐิโดยมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ 1) เป็นคนมีหลักการ ไม่เลือนลหายไปตามกระแส ถือเอาความจริง ความถูกต้อง ความ

ดิงาม ความเป็นไปตามเหตุผลและกฎเกณฑ์เป็นเกณฑ์ ตัดสินใจ 2) ใช้ปัญญาและพัฒนาปัญญาอยู่เสมอ เพื่อให้รู้เท่าทันข้อมูล ความเป็นไปตามความเป็นจริงและเพื่อให้รู้เข้าใจ เข้าถึง หลักการความจริง ความถูกต้องดีงาม และเหตุผลในเรื่องนั้นๆ เพื่อให้สามารถรักษา หลักการความจริง ความถูกต้องไว้ได้ 3) มีความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ สุจริตใจในการใช้ปัญญาพัฒนาตัดสิน ไม่เอนเอียงไปด้วยอคติ 4) รักธรรม รักความจริง ความถูกต้องดีงามสอดคล้องไปกับการสร้างกระบวนการคิด ให้เกิดกับนักเรียนที่หลักธรรมเรื่อง ธรรมาธิปไตย มีความเหมาะสม (สมชาย อังสุโชติเมธี, 2556)

ข้อเสนอหนึ่งการพัฒนาคุณภาพของนักเรียน และโรงเรียนคือ การพัฒนาระบบการส่งเสริมทักษะชีวิต การพัฒนา ปลูกฝังให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อสังคม หรือมีธรรมาธิปไตย ให้เห็นเป็นรูปธรรมเหมาะสมกับบริบทโรงเรียน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลทุกฝ่าย ได้แก่ ผู้บริหาร คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง นักเรียน และชุมชน โดยความหมายของผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้สอนเป็นเพียงผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล อ้างในสมชาย อังสุโชติเมธี, 2556)

4.2 แนวทางการส่งเสริม พัฒนาธรรมาธิปไตยจากการจัดการศึกษาในโรงเรียน

จากการศึกษาแนวทาง และหรือรูปแบบการบริหารโรงเรียนทางเลือกต่าง ๆ เช่น ในโรงเรียนวิถีพุทธนำรูปแบบการบริหารเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะธรรมาธิปไตยของนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัชฌิมศึกษา 1.การจัดสภาพแวดล้อมให้ มีบรรยากาศของการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม 2.การเป็นแบบอย่างที่ดีของบุคลากร ผู้บริหาร ครู ในวิถีชีวิต 3.การปรับหลักสูตรการสอนให้เน้นด้านคุณธรรม

จริยธรรม 4.การร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน (สมชาย อังสุโชติเมธี, อ้างแล้ว)

ด้านการบริหารโรงเรียนรุ่งอรุณที่จะนำไปประยุกต์ใช้กับรูปแบบการบริหารเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะธรรมาธิปไตย มีดังนี้ 1.ใช้สถานการณ์จริงเป็นห้องปฏิบัติการเรียนรู้ 2.เรียนรู้ปัญหาจากชุมชน 3.การจัดกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือกิจกรรมจิตอาสา รูปแบบการบริหารจากกรณีศึกษาโรงเรียนสัตยาไส ที่จะนำไปใช้กับรูปแบบการบริหารเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะธรรมาธิปไตยของนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัชฌิมศึกษา 1.ด้านการจัดสภาพแวดล้อมที่ห่างไกลจากแหล่งอบายมุข 2.การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้บริหาร ครู 3.การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียน 4.การปรับหลักสูตรให้เน้นหลักคุณธรรมจริยธรรม ใช้ความเมตตา และการช่วยเหลือผู้อื่น

อย่างไรก็ดี ถ้าศึกษาแนวคิดต่างๆ ในการพัฒนาจริยธรรม คุณธรรมของนักเรียน มีแนวคิดที่เกี่ยวข้องเช่น ทฤษฎีดินไม้ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน 2536) วิถีทางพัฒนาจริยธรรมด้วยวิธีพัฒนาตนเองตามหลักธรรมของพุทธศาสนา ที่บุคคลต้องปฏิบัติควบคู่กับการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัย โดย 1.การศึกษาเรียนรู้คือ 1.1การศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองจากการอ่านหนังสือเกี่ยวกับปรัชญาศาสนา วรรณคดีที่มีคุณค่า หนังสือเกี่ยวกับจริยธรรมทั่วไปและจริยธรรมวิชาชีพ 1.2 การเข้าร่วมประชุมสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นและประสบการณ์เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมและการคบหาบัณฑิตผู้ใส่ใจด้านจริยธรรม 1.3การเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิต และจากประสบการณ์ในสถานที่ปฏิบัติงาน 2.การวิเคราะห์ตนเองเพื่อทำความรู้จักในตัวตนเองด้วยหลักการต่อไปนี้ 2.1 การรับฟังความคิดเห็นเชิงวิพากษ์ จากคำพูดและอากัปกิริยาจากบุคคลรอบข้าง เช่นจาก

ผู้บังคับบัญชา จากเพื่อนร่วมงาน จากผู้ใกล้ชิดหรือบุคคลในครอบครัว 2.2 วิเคราะห์ตนเองเกี่ยวกับความคิด ความต้องการ เจตคติ การกระทำ และผลการกระทำทั้งในอดีตและปัจจุบัน 2.3 ค้นหาความรู้จากแหล่งความรู้ เช่น ตำรา บทความ รายงานการวิจัยด้านพฤติกรรมศาสตร์หรือศาสตร์อื่น ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์และพัฒนาตน 2.4 เข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาจิตใจ ทำให้จิตใจได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดปัญญา รับรู้ตนเองอย่างลึกซึ้งและแท้จริง 3. การฝึกตนเป็นวิธีการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมด้วยตนเองขั้นสูงสุด ควบคุมการประพฤติปฏิบัติของตนให้อยู่ในกรอบของพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสังคม ทั้งในสภาพการณ์ปกติและเมื่อเผชิญปัญหาหรือความขัดแย้ง คือ 3.1 การฝึกวินัยขั้นพื้นฐาน เช่น ขยันหมั่นเพียร การพึ่งตนเอง ตรงต่อเวลา ความรับผิดชอบ รู้จักประหยัดและออม ความซื่อสัตย์ มีสัมมาคารวะ ความรักชาติ 3.2 การรักษาศีลตามความเชื่อในศาสนาของตน ส่งผลให้บุคคลมีพลังจิตที่เข้มแข็งรู้เท่าทันความคิดสามารถควบคุมตนได้ 3.3 การทำสมาธิ เป็นการฝึกให้เกิดการตั้งมั่นของจิตใจทำให้เกิดภาวะมีอารมณ์หนึ่งเดียวของกุศลจิต ทำให้เกิดปัญญาสามารถพิจารณาเห็นทุกอย่างตรงสภาพความเป็นจริง 3.4 ฝึกการเป็นผู้ให้ เช่น การรู้จักให้อภัย แบ่งปันความรู้ ความดี ความชอบ บริจาคเพื่อสาธารณประโยชน์ อุทิศแรงกายแรงใจช่วยงานสาธารณประโยชน์โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ

นอกจากนั้นยังมีแนวคิดของเปาโล แฟร์ (Freire) (วัชร พลชัย, 2550) ที่เสนอบทบาทหน้าที่ของผู้สอนเพื่อที่จะให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึก โดยเน้นว่าการศึกษาคควรเป็นการศึกษาที่ปลดปล่อยให้ผู้เรียนเป็นอิสระ และช่วยให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึกในตัวผู้เรียนเอง ซึ่งผู้สอนควรกระทำบทบาทหน้าที่ ดังนี้ 1. ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนเข้าใจตนเองในทางที่สัมพันธ์กับ

สภาพสิ่งแวดล้อมและสังคม ด้วยวิธีการศึกษาแบบปลดปล่อย (Reflection) 2. ไม่ควรสอนแบบระบบธนาคาร (banking system) คือ การสะสมความรู้ กล่าวคือ ครูเอาความรู้ไปฝากไว้กับหัวสมองของผู้เรียน ผู้เรียนคือ ธนาคาร คอยรับฝากแต่ข้อมูล 3. ผู้สอนควรยึดหลักการที่ว่า ไม่มีใครสอนใครได้ ไม่มีใครเรียนรู้ตามลำพังได้ และบุคคลเรียนรู้ร่วมกัน โดยการปฏิสัมพันธ์กับโลกของตน 4. ผู้สอนต้องช่วยเหลือและอำนวยความสะดวก ให้ผู้เรียนได้ใช้ศักยภาพของตนด้านสติปัญญา ร่างกายและจิตใจ

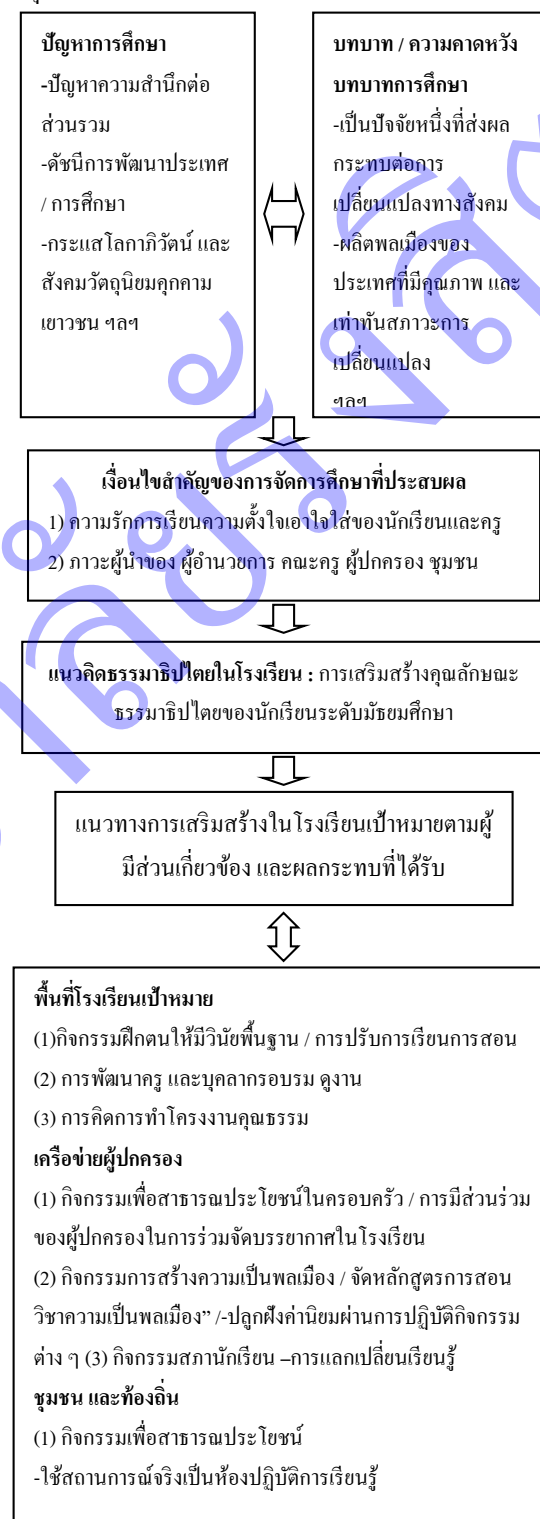
4.3 รูปแบบการจัดการศึกษา และกลไกการจัดการโดยใช้แนวคิดธรรมาธิปไตย

ในกระบวนการเรียนการสอนตามพื้นฐานกลุ่มนักเรียนในโรงเรียนมารดาคุณวิทย์ โดยการนำแนวคิดธรรมาธิปไตยจัดการเรียนการสอนผ่านกิจกรรม ทั้งในและนอกห้องเรียน ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ (1) ด้านการเรียนการสอน ประกอบด้วย (1) การฝึกตนให้มีวินัยพื้นฐาน ด้านความรับผิดชอบ ฝึกให้เด็กมีหน้าที่รับผิดชอบต่อตนเอง โรงเรียน ห้องเรียนร่วมกัน เช่น การทำความสะอาดห้องเรียน สนามเล่น ห้องน้ำของโรงเรียน การปิดน้ำ ปิดไฟเมื่อไม่ใช้ การส่งงานตามกำหนด การมาโรงเรียนมาให้ทันเวลา ด้านระเบียบวินัย ฝึกให้มีวินัยด้านการแต่งกาย การเดินแถว การรอคอยเข้าแถวตามลำดับ ด้านการเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ฝึกการเคารพซึ่งกันและกัน การกล่าวคำขอบคุณขอโทษ (2) การปรับแนวทางการเรียนการสอน โดยผู้เรียนมีส่วนร่วมเป็นหลัก การเรียนผ่านการทำโครงการ การเรียนแบบ Active learning การใช้บริบทของแต่ละโรงเรียนเป็นเนื้อหาที่เชื่อมโยงในการเรียนการสอน กิจกรรมจิตศึกษา กิจกรรมฝึกสมาธิ การมีสติ การสร้างวินัยเชิงบวก กิจกรรมการพูดคุยเพื่อการมีสติในการเรียนการสอน กิจกรรมการฝึกสมาธิช่วงเช้าก่อน

เข้าเรียน การเรียนผ่านศิลปะ (3) การสร้างบรรยากาศ การดำเนินงานในโรงเรียน การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้และปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างครู นักเรียน และผู้บริหาร เช่น การเคารพซึ่งกันและกัน การยกย่อง ชมเชย การให้กำลังใจ หรือเสริมแรงบวกผ่านกระบวนการทำงาน และ PLC ภายนอกโรงเรียน การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน ด้วยการประชุมร่วมกัน การทำกิจกรรมประเพณี วันสำคัญ ต่าง ๆ ร่วมกันระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน (2) ด้านการพัฒนาครู และบุคลากรเป็นแบบอย่าง การนำแนวคิด รูปแบบจิตศึกษาในการเรียนการสอนในโรงเรียน และคณะครู เพื่อสร้างแรงบันดาลใจ การทำกิจกรรม (Project Base Learning, PBL) การทำ PLC (Professional Learning Community, PLC) (3) การสร้างความเป็นพลเมือง โดยจัดหลักสูตรการสอนวิชาความเป็นพลเมือง "Civic education" พัฒนาเชิงรูปธรรมของแนวคิด แผนการเรียนการสอนผ่านรายวิชาหน้าที่พลเมือง และรูปแบบกิจกรรมอื่น ๆ กิจกรรมสถานักเรียน การพัฒนา กิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์ในครอบครัวและชุมชน เพื่อพัฒนาจิตอาสา การมีส่วนร่วมในการเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคม

สรุปแนวทางในการพัฒนาธรรมชาติปไตยในโรงเรียน

ด้านการจัดกลไกการจัดการศึกษา มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมจากเครือข่ายผู้ประกอบการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และหรือโรงเรียนในเครือข่ายของโรงเรียนครูนิรักษ์ โดยการพัฒนาการมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมการเปิดเชื่อมโยงโรงเรียนในทุกภาคการศึกษา การประชุมชี้แจงหรือปัญหาแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนในเครือข่ายกลไก การใช้ชุมชนในพื้นที่เป็นพื้นที่การเรียนการสอน ฯลฯ กิจกรรมการมีส่วนร่วมต่าง ๆ เหล่านี้ จะนำไปสู่กลไกการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ และเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของการเป็นพลเมืองของสังคม

5.การอภิปรายผล

การดำเนินการเพื่อพัฒนาสร้างสรรค์ธรรมชาติปโตยในโรงเรียน ผ่านกระบวนการกิจกรรมการปรับกระบวนการเรียนการสอน การพัฒนาครูบุคลากรภายในโรงเรียนให้เป็นต้นแบบที่สำคัญ ผลที่เกิดขึ้น คือ นักเรียนให้ความร่วมมือ มีส่วนร่วมและปฏิบัติตามข้อตกลงตามที่ตนเองเป็นผู้ร่วมคิดร่วมสร้างขึ้น มา นักเรียนมีความสุขในการเรียน มีพื้นที่ในการแสดงออกตามความคิดของนักเรียน อัตราการขาดเรียนลดลง เกิดบรรยากาศการพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้พัฒนาซึ่งกันและกันภายในโรงเรียน สำหรับคุณครูในโรงเรียน จะเห็นได้ชัดในกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้นักเรียนเพื่อร่วมรับผิดชอบ และเรียนรู้สังคมนอกห้องเรียน ในขณะที่ครูมีความภูมิใจที่นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น ครูมีความรักสามัคคี ทำงานกันเป็นทีม ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้ปกครองและชุมชนให้การสนับสนุนการทำกิจกรรมของโรงเรียน และมีแรงบันดาลใจและพร้อมที่จะปรับการเรียนเปลี่ยนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียน

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งภายในบรรยากาศการเรียนการสอน บทบาทครู และนักเรียนเปลี่ยนไป การปฏิสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วม เคารพในกันและกัน ทำให้เกิดความสุขในการเรียนการสอน เกิดการเปลี่ยนแปลงของวินัยในตนเอง การปรับเปลี่ยนจากภายใน ใส่ใจในการเรียนมากยิ่งขึ้นส่งผลให้ผู้ปกครองให้ความสนใจในการเข้าร่วมการจัดการเรียนการสอนมากขึ้น และรวมถึงเกิดความพยายามที่จะพัฒนาแนวทางการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น และขยายผลการเรียนรู้ไปสู่โรงเรียนอื่น ๆ ที่เป็นเครือข่ายพื้นที่ที่สำคัญ

6.บทสรุป

6.1 การนำแนวคิด การพัฒนาวิถีธรรมชาติปโตยในโรงเรียน

การพัฒนาพฤติกรรมของนักเรียนด้านต่าง ๆ ที่เห็นได้ชัดเจน คือ บรรยากาศแห่งความสร้างสรรค์ บุคลากร และนักเรียนของโรงเรียนที่มีคุณภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความ สามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม และมีวิถีชีวิตที่เป็นสุขตามที่สังคมมุ่งหวัง มีความสามารถพัฒนานักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อสังคม ตามทิศทางที่สำคัญที่ผู้บริหาร โรงเรียนมีความคิดที่จะดำเนินการขึ้นภายในโรงเรียน การพัฒนาระบบการส่งเสริมทักษะชีวิตให้เห็นเป็นรูปธรรมเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน โดยเน้นว่า ถ้าคนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อสังคม ก็จะเป็นคนมีคุณธรรม ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสังคม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

อย่างไรก็ดี การดำเนินการโดยใช้แนวทางในการพัฒนาครู หลักสูตร และท้องถิ่นเป็นแกนหลักในการดำเนินการพัฒนา ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และ

มีส่วนร่วมอย่างหลากหลาย น่าจะนำมาซึ่งสังคม
 ธรรมาธิปไตยในสังคมไทยอย่างแท้จริง

6.2 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1. ผลการดำเนินการยังคงเป็นผลของ
 กระบวนการศึกษาที่เห็นได้ชัดในเรื่องของปัญหา
 อุปสรรค หรือผลกระทบมิติต่าง ๆ ของการดำเนินการ
 แต่ผลที่เกิดขึ้นในผู้เกี่ยวข้อง เช่น ครู ผู้เรียน คณะ
 ผู้บริหาร เครือข่ายทางสังคม อาจต้องดำเนินการอย่าง
 ต่อเนื่อง และเป็นระยะเวลาที่ยาวนานกว่านี้

2. ผลการศึกษาเห็นได้ชัดว่า เกิดการ
 เปลี่ยนแปลงในกระบวนการเรียนการสอนภายใน
 โรงเรียนเป้าหมาย และมีทิศทางในทางบวก ดังนั้นจึง
 น่าจะใช้แนวทางที่ได้จากการศึกษานี้ไปขยายผลใช้ใน
 พื้นที่โรงเรียนอื่น ๆ ต่อไป

3. ประเด็นที่น่าศึกษาเพิ่มเติมน่าจะเป็นใน
 ความสำคัญกับการพัฒนาหลักสูตร การมีส่วนร่วมของ
 เครือข่ายพื้นที่ โรงเรียนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งน่าจะนำมาซึ่ง
 ความสอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่โรงเรียน
 มากขึ้น

7. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ ได้รับโอกาส
 สนับสนุนจาก รศ.วิทย์กร เชียงกูล และคุณสุภาพร
 วาปีโส ผู้อำนวยการโรงเรียนมารดาคุณธิร์กษ และทุน
 สนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้าง
 เสริมสุขภาพ (สสส.) ซึ่งเป็นโอกาสที่ทำให้ผู้วิจัยได้
 เรียนรู้ และร่วมสนับสนุนการพัฒนาจัดการแนวทางการศึกษา

8. เอกสารอ้างอิง

ดวงเดือน พันธุมนาวิน.(2551). การสังเคราะห์งานวิจัย
 เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมในประเทศไทย

และต่างประเทศ. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริม
 และพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม.

สมชาย อังสุโชติเมธี. (2556). รูปแบบการบริหาร
 สถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ
 ธรรมาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา,
 วิทยานิพนธ์การศึกษาด้วยวิธีบัตินิติ
 มหาวิทยาลัยนเรศวร.พิษณุโลก.

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2553). “การจัดการความรู้กับ
 บทบาทของมหาวิทยาลัยเพื่อขับเคลื่อนสู่
 สังคมธรรมาธิปไตย” เอกสารประกอบการ
 บรรยาย วันที่ 17 พฤศจิกายน 2553
 ณ มหาวิทยาลัยรังสิต.ปทุมธานี.

วิทย์กร เชียงกูล. (2553). “บทที่ 4 บทเรียนจากการ
 ปฏิรูปการศึกษาในประเทศอื่น: รายงาน
 สภาวะการศึกษาปี 52-53”. ชมรมศึกษา
 ผลงานวิทย์กร เชียงกูล, ค้นเมื่อ. 4 สิงหาคม
 2557. เว็บไซต์ <https://witayakornclub.wordpress.com/2012/03/15/บทที่4บทเรียนจากการปฏิรูปการศึกษาในประเทศอื่น>

วิทย์กร เชียงกูล (2553) “บทที่ 1 การเมือง เศรษฐกิจ
 สังคมไทย และสถานะของประเทศไทยใน
 ระบบโลก (รายงานสภาวะปี51-52)”. ชมรม
 ศึกษาผลงานวิทย์กร เชียงกูล ค้นเมื่อ. 8
 กรกฎาคม 2557. เว็บไซต์ <http://witayakornclub.wordpress.com/2009/11/14/บทที่1-การเมือง-เศรษฐกิจ>

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2559)
 การศึกษาขั้นพื้นฐานของไทย, ค้นเมื่อ 17
 มีนาคม 2559,
 เว็บไซต์<http://arit.chandra.ac.th/edu/Patiroob/education4.html>